

До спеціалізованої вченої ради Д 41.086.01
Національного університету

«Одеська юридична академія»

65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора юридичних наук,
професора БЄЛОВА Дмитра Миколайовича
на дисертацію КИТАЙКИ Ольги Василівни
на тему «Конституційно-правовий статус дитини в Україні
та міжнародні ювенально-правові стандарти»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за
спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право
Національний університет «Одеська юридична академія»,
Одеса, 2017**

Сучасний етап державотворення ставить перед наукою конституційного права значну кількість питань і характеризується трансформаційними перетвореннями та євроінтеграційними процесами. При цьому, в правовій системі України відбуваються докорінні зміни, які спрямовані на реалізацію і забезпечення важливих демократичних цінностей та принципів конституційного ладу, серед яких ключова роль відведена правам дитини, оскільки дитина з певних суб'єктивних та об'єктивних причин не в змозі самотійно захищати свої права. Україна на законодавчому рівні закріпила захист прав та інтересів дітей, який від імені держави здійснюють уповноважені на це державні органи та їх посадові особи.

Актуальність дисертаційного дослідження О.В. Китайки підвищується тим, що після Революції гідності 2014 р. в Україні відбулося повернення до демократичного розвитку, активізовано процеси європейської інтеграції. Крім того, важливість дослідження проблем гармонізації законодавства України щодо конституційно-правового статусу дитини з міжнародними, у т.ч. європейськими, стандартами у цій

сфері зумовлюється тим, що діти є дуже вразливою верствою суспільства. Отже, на наш погляд, розробки у цьому напрямку слід всіляко вітати та заохочувати, з огляду на їхню високу цінність не тільки для правової науки, але й для практики державотворення. Таким чином, дисертаційне дослідження О.В.Китайки утворює належне наукове підґрунтя для нормотворчих органів, яке сприятиме ефективному вирішенню можливих проблем у цій сфері.

Внесок автора у розвиток науки конституційного права є не тільки актуальним, але й своєчасним. Заслуговує на увагу та всіляку підтримку така побудова роботи, яка дозволяє досить глибоко проаналізувати сучасні проблеми, що виникають у зв'язку з тим, що законодавство України про конституційно-правовий статус дитини не завжди гармонізовано з міжнародними ювенально-правовими стандартами. Широке коло розглянутих та проаналізованих питань, надають підстави підкреслити концентрований, однак не поверховий стиль викладення матеріалу.

Відзначимо, автором на високому науковому рівні досліджено теоретичні питання, пов'язані з конституційно-правовим статусом дитини, у т.ч. його взаємозв'язок з правовим статусом дитини. Вдало проведено компаративістський аналіз законодавства України про конституційно-правовий статус дитини з міжнародними ювенально-правовими стандартами. О.В.Китайка цілком уміло формулює свої висновки та пропозиції з використанням прогностичного методу, здійснюючи аналіз наслідків запровадження тих чи інших змін та доповнень до законодавства на підставі кращого міжнародного досвіду, узагальненого у міжнародних ювенально-правових стандартах.

Про актуальність концептуальних та науково-практичних розробок проблем конституційно-правового статусу дитини в Україні та міжнародних ювенально-правових стандартів, що є безпосереднім предметом дисертаційного пошуку О.В.Китайки, свідчить недостатня кількість наукових розробок у цій сфері. У зв'язку з цим, тема

дисертаційного дослідження має досить високий ступінь актуальності з точки зору як науки так і практики.

Дисертація О.В.Китайки виконана в рамках науково-дослідної теми кафедри конституційного права «Конституційна модернізація та реформування в Україні», що пов'язана з планом наукових досліджень Національного університету «Одеська юридична академія» на 2011–2015 рр. «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» (державний реєстраційний номер 0110U000671) та науково-дослідної теми кафедри конституційного права «Конституційна реформа та модернізація в умовах інтеграційного розвитку України», що пов'язана з планом наукових досліджень Національного університету «Одеська юридична академія» на 2016–2020 рр. «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» (державний реєстраційний номер 0116U001842).

Варто відзначити, метою дисертаційної роботи є характеристика конституційно-правового статусу дитини в Україні, а також виявлення основних напрямів оптимізації теоретичних підходів до цього статусу та його нормативної регламентації в Україні з урахуванням міжнародних ювенально-правових стандартів.

Відповідно до поставленої мети сформульовано задачі роботи, які логічно пов'язані між собою в результаті виконання яких: з точки зору науки конституційного права узагальнено співвідношення конституційно-правового статусу дитини та правового статусу дитини; розкрито сутність конституційно-правового статусу дитини; виявлено елементи конституційно-правового статусу дитини в Україні з урахуванням змісту міжнародних ювенально-правових стандартів, сформульовано його визначення; охарактеризовано сучасний стан конституційного законодавства України щодо конституційно-правового статусу дитини; з'ясовано напрями оптимізації теоретичних підходів до гарантій конституційних прав дитини, принципів конституційно-правового статусу

дитини, конституційної правосуб'єктності та їх нормативної регламентації в Україні з урахуванням міжнародних ювенально-правових стандартів тощо.

Таким чином, коректне визначення мети та постановка наукових задач дослідження, вірне виділення об'єкта та предмета дослідження, застосування необхідної методологічної бази та володіння засобами наукового пізнання надали автору можливість одержати результати, які характеризуються повнотою та достовірністю, і є апробованими.

Цікавою, як на наш погляд, є структура дисертації. Дослідження складається із вступу, трьох розділів, нерозривно пов'язаних між собою, висновків та списку використаних джерел.

Розділ I дисертації присвячений доктринальним засадам дослідження конституційно-правового статусу дитини в Україні та міжнародних ювенально-правових стандартів. На окрему увагу заслуговує ретельне опрацювання автором термінології дослідження: автор ґрунтовно аналізує такі теоретичні конструкції, як «правовий статус дитини», «дитина», «міжнародні ювенально-правові стандарти» з точки зору науки конституційного права. Також у Розділі I автор розгорнуто аргументує використання низки принципів міжнародного права, що впливають на конституційно-правовий статус дитини в Україні, і конкретизує доктринальне підґрунтя своєї праці.

Розділ II присвячений характеристиці поняття, сутності та структури конституційно-правового статусу дитини в Україні з урахуванням міжнародних ювенально-правових стандартів, а саме: спочатку автором виявлено два підходи до сутності конституційно-правового статусу дитини, потім визначено, який з них є пріоритетним на сучасному етапі при створенні міжнародних ювенально-правових стандартів. На основі цього підходу та міжнародних ювенально-правових стандартів сформульовано перелік елементів конституційно-правового статусу дитини в Україні, після чого запропоновано його дефініцію. У Розділі II

також розглянуто норми Конституції України, законів, з урахуванням яких визначається конституційно-правовий статус дитини, з точки зору відповідності їхнього змісту міжнародним ювенально-правовим стандартам.

Розділ III «Оптимізація теоретичних підходів до конституційно-правового статусу дитини в Україні та його нормативної регламентації з урахуванням міжнародних ювенально-правових стандартів» є найбільш багатим на пропозиції та рекомендації, які автор формулює з урахуванням як національного досвіду правозастосування, так і порівняння змісту міжнародних ювенально-правових стандартів з нормами чинного законодавства. Це підвищує актуальність дослідження та надає авторським рекомендаціям ще більшої ваги та значущості.

Достовірність і обґрунтованість наукових положень дисертації досягнута за рахунок комплексного застосування різноманітних методів дослідження, а також опрацювання значного масиву вітчизняної та зарубіжної літератури, законодавства України, міжнародних ювенально-правових стандартів (джерельну базу дослідження становлять 244 пункти у списку використаних джерел.)

На підставі дослідження сформульовано низку висновків та рекомендацій теоретичного і практичного характеру. Зокрема, як наш погляд, новизну мають висновки О.В. Китайки щодо аргументації необхідності внесення змін до ст. 3 Конституції України, які передбачають: а) проголошення дитинства конституційною цінністю у Розділі I; б) доповнення тексту Основного Закону нормою, що закріплює принцип найкращого забезпечення інтересів дитини.

На підставі системного аналізу історичних та сучасних поглядів на правовий статус дитини, у т.ч. у конституційному праві, удосконалено дефініцію поняття «конституційно-правовий статус» (на думку автора – це система закріплених у конституційному законодавстві компонентів, що визначає реальне становище дитини у суспільстві та структурно

складається з громадянського стану дитини, її конституційної правосуб'єктності, принципів конституційно-правового статусу дитини, конституційних прав дитини та їх гарантій) та запропоновано новий, досить оригінальний погляд на структуру цього статусу.

Важливе значення для подальших наукових досліджень має також низка таких висновків і пропозицій, як:

- виокремлення двох підходів до визначення сутності конституційно-правового статусу дитини в Україні: ліберальний та патерналістський, що ґрунтуються на лібералістській та протекціоністській теоріях прав дитини;

- аргументація щодо недоцільності включення до структури конституційно-правового статусу дитини конституційної відповідальності дитини та конституційних обов'язків дитини;

- пропозиція структурувати Закон України «Про охорону дитинства», для підвищення рівня узагальнення нормативного матеріалу, з урахуванням того, щоб в його окремих розділах уміщувалися норми про такі елементи конституційно-правового статусу, як: а) права дитини; б) гарантії прав дитини; в) принципи, громадянський стан та правосуб'єктність дитини.

Вищевикладене в черговий раз дозволяє нам відзначити, що дисертація О.В. Китайки має наукову новизну, яка полягає в дослідженні конституційно-правового статусу дитини в Україні та формулюванні пропозицій щодо подальшої гармонізації норм конституційного права на яких він ґрунтується з міжнародними ювенально-правовими стандартами.

Вартий уваги і той факт, що практичне значення одержаних результатів дослідження визначається можливістю їх використання:

- у науково-дослідній сфері – при вирішенні проблемних питань науки конституційного права, які стосуються конституційно-правового статусу дитини та міжнародних ювенально-правових стандартів;

- у нормотворчій сфері – для подальшого удосконалення Конституції та Закону України «Про охорону дитинства», а також інших актів;

- у правозастосовній сфері – посадовими особами органів публічної влади для підвищення ефективності реалізації та захисту прав дитини в Україні;

- у навчальному процесі – для підготовки навчальних і методичних матеріалів, при викладанні дисциплін «Конституційне право України», «Конституційне право зарубіжних країн», різноманітних спецкурсів.

Разом з тим, поряд з викладеним, у дисертації є положення, які, на наш погляд, сприймаються неоднозначно, видаються суперечливими або потребують додаткового обґрунтування.

1. Автор цілком вірно відмічає важливе значення гармонізації визначення поняття «дитина» в конституційному законодавстві України з міжнародними ювенально-правовими стандартами. Однак, важко погодитись з авторською тезою про повне виключення дефініції цього поняття із законодавства України. Навряд чи доцільно залишити лише посилання на визначення поняття «дитина» у ст. 1 Конвенції про права дитини 1989 р. Адже сам автор в роботі підкреслює як відсутність вірного перекладу цього поняття на українську мову, так і те, що визначення, уміщене у Конвенції 1989 р., було компромісом між країнами-учасницями розробки її тексту, а отже – не є досконалим.

2. У дисертаційному дослідженні автор детально аналізує наявні класифікації прав людини та доходить висновку про те, що застосування цих класифікацій до прав дитини входить у протиріччя з ліберальним підходом до сутності конституційно-правового статусу дитини.

Водночас, відкидання деяких класифікаційних підстав, наприклад за сферами суспільного життя, по відношенню до прав дитини вбачається передчасним на сучасному етапі розвитку конституційного права України. Зокрема, бракує аргументації пропозиції автора щодо необхідності внесення змін до ч. 5 ст. 5 Закону «Про охорону дитинства» (заміна термінологічного словосполучення «всебічний гармонійний розвиток» на «всебічний і гармонійний розвиток»). Для того, щоб ця пропозиція була б

більш переконливою, на захисті доцільно розглянути її з точки зору сприяння реалізації в Україні культурних прав дитини, прагнучи подальшої гармонізації національного конституційного законодавства щодо них з Конвенцією про права дитини 1989 р.

3. У підрозділі 1.1. «Огляд сучасних досліджень конституційно-правового статусу дитини та міжнародних ювенально-правових стандартів» автор ґрунтовно характеризує праці вчених, які досліджували питання конституційно-правового та правового статусу дитини, та на які вона спирається у подальших підрозділах свого дослідження. Слід зауважити, що автор не завжди приділяє пропорційну увагу напрацюванням окремих вчених, якщо співвідносити кількість сторінок, приділених характеристиці творчого доробку цих вчених у підрозділі 1.1, та частоту застосування їх праць у подальших підрозділах дослідження. Наприклад, у підрозділі 1.1 роботи Н.М. Крестовської характеризуються вкрай стисло, у той час як на них робиться багато посилань у підрозділах 2.1 та 2.2. Те ж саме зауваження можна адресувати й характеристиці дослідження Н.О. Філіпської.

4. Автор доволі обґрунтовано пропонує виокремлювати два підходи до конституційно-правового статусу дитини - ліберальний та патерналістський, що ґрунтуються на лібералістській та протекціоністській теоріях прав дитини. Слід погодитись з цією пропозицією, так само як і з висновком автора про те, що на сучасному етапі міжнародні ювенально-правові стандарти розробляються з урахуванням ліберального підходу. Також не викликає сумнівів необхідність дотримуватись цього підходу в Україні.

Автор вказує, ліберальний підхід виходить з того, що конституційно-правовий статус дитини є похідним від правового статусу дитини (а не від конституційно-правового статусу людини), проте не дуже зрозумілим є звернення у тексті дисертації до таких документів як Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права,

Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Європейська соціальна хартія, хоча вони, як зазначено у вступі роботи, і не входять до джерельної бази дослідження. На захисті доцільно пояснити авторський підхід.

Втім, висловлені зауваження характеризують складність обраної проблеми, мають дискусійний характер, а тому не впливають на загальну позитивну оцінку наукового дослідження. Зауваження спрямовані на подальше поглиблення проведеної О.В.Китайкою дослідницької роботи.

Дисертація відповідає профілю спеціальності 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право, її основні тези і принципові положення відображені у 21 публікації, 5 із яких опубліковано у наукових фахових виданнях, що входять до затвердженого переліку, 1 – у зарубіжному науковому виданні та в 15 тезах доповідей на наукових конференціях. Зауважень стосовно повноти викладення матеріалів дисертаційного дослідження в опублікованих працях немає.

Оформлення дисертації не викликає зауважень, а автореферат відповідає змісту дисертації та повністю відображає основні положення і результати дослідження.

Виходячи з наведеного, вважаю, що дисертаційна робота Ольги Василівни Китайки «Конституційно-правовий статус дитини в Україні та міжнародні ювенально-правові стандарти» є самостійною завершеною працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують важливе наукове завдання, яке полягає у характеристиці конституційно-правового статусу дитини в Україні, а також виявленні основних напрямів оптимізації теоретичних підходів до цього статусу.

Дисертація відповідає вимогам, передбаченим пунктами 9 та 11 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, що пред'являються до дисертацій, які подаються на здобуття наукового

ступеня кандидата юридичних наук, а її автор – Китайка Ольга Василівна – заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право.

Доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
ДВНЗ “Ужгородський національний університет”

Д.М. Белов

